

Usmene lirske pjesme Imotske krajine

Grančić, Natali

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:474774>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru
Odjel za kroatistiku
Sveučilišni prijediplomski studij
Hrvatski jezik i književnost

Natali Grančić

Usmene lirske pjesme iz Imotske krajine

Završni rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Prijediplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni)

Usmene lirske pjesme iz Imotske krajine

Završni rad

Student/ica:

Natali Grančić

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Denis Vekić

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Natali Grančić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Usmene lirske pjesme iz Imotske krajine** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2024.

Sažetak

Cilj ovog završnog rada je prikupiti i klasificirati i predstaviti usmene lirske pjesme na području Imotske krajine. Na samom početku rada opisuje se kakva je uloga stvaralačke moći čovjeka u sklopu usmene književnosti. Kao stvaralac, čovjekovo povezivanje u različite strukture daje drugačiji smisao nego što je to u svakodnevnici. Kao takva, literarizirana usmenost prenosi sadržaje proistekle iz običaja, a ti su sadržaji građeni po određenim pravilima. Donosi se i kratak osvrt na povijest hrvatske usmene književnosti krenuvši od one bespismene faze pa sve do pojave pouzdanih pisanih izvora. U radu se navode i obilježja lirskih usmenih pjesama uz naglasak na emocionalnost i duhovnost. S obzirom na to da usmenoknjiževna lirika poznaje jako velik broj stihova, u jednom od poglavlja, pažnja se posvećuje i stihovnoj organizaciji. Općenitosti Imotske krajine iznose se na način da se upozna „karakter“ krajine te se zatim preko klasifikacijskog modela obrađuju pojedine pjesme. Ovisno o dostupnim primjerima, pjesme su tako i obrađivane. Najveći broj zauzimaju pjesme ljubavnog karaktera, a za daljnje istraživanje vremena naših „starih“, ljubav je jedino što treba.

Ključne riječi: Imotska krajina, lirske usmene pjesme, običaji, stihovna organizacija, klasifikacijski model

Summary

Oral Lyrical poems From Imotski region

The goal of this final work is to collect, classify and present oral lyric poems in the area of Imotski region. At the very beginning of the work, the role of the creative power of man in oral literature is described. As a creator, man's connection in different structures gives a different meaning than it does in everyday life. As such, literarized orality conveys contents derived from customs, and these contents are built according to certain rules. A brief overview of the history of Croatian oral literature is also provided, starting from the illiterate phase until the appearance of reliable written sources. The paper also mentions the characteristics of lyrical oral songs with an emphasis on emotionality and spirituality. Considering the fact that oral poetry has a very large number of verses, in one of the chapters, attention is paid to verse organization. The generalities of the Imotski region are presented in such a way as to get to know the "character" of the region, and then individual songs are processed using the classification model. Depending on the available examples, the songs were treated that way. The largest number is occupied by songs of a love character, and for further research into the times of our "old people", love is the only thing needed.

Key words: Imotski region, oral lyrical poems, customs, verse organization, classification model

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Povijest hrvatske usmene književnosti.....	3
3. Obilježja lirskih usmenih pjesama	5
4. Stihovna organizacija	7
5. Imotska krajina	8
6. Klasifikacijski model usmenih lirskih pjesama.....	10
7. Usmene lirske pjesme Imotske krajine.....	13
7.1. Obredne koledarske	13
7.2. Obredne ivanjske pjesme.....	13
7.3. Povijesne pjesme	14
7.4. Ljubavne pjesme.....	16
7.5. Naricaljke.....	24
7.6. Poskočice i pjesme uz kolo.....	27
8. Balada.....	30
9. Šaljive pjesme - pokladno vrijeme	35
10. Ganga	38
11. Vjerska usmena lirika.....	40
12. Zaključak.....	47
13. Literatura:	49

„Odzvanjale su po IMOTI. Zanjahaše u ljekovitim travama, dobrim vinima, slijevajući se kao rijeke u posebno more narodnog blaga po kojem se brodi u vječnost.“ (Žužul, 2007: 8)

1. Uvod

Usmenoknjiževno lirsko stvaralaštvo je važan dio hrvatske usmene književnosti i svojim opsegom je zahvalno područje za istraživanje. Ovaj rad se zasniva na proučavanju i klasifikaciji usmenih lirskih pjesama koje su do sada prikupljene na području Imotske krajine. Budući da je ovaj kraj preko dosadašnjih zapisa, ponajviše u rukopisima fra Silvestra Kutleše, pokazao da u sebi čuva mnoge primjere lirskog usmenoknjiževnog izričaja, bilo je potrebno provesti vlastito terensko istraživanje i prikupiti usmene lirske pjesme koje se mogu pronaći u optjecaju u suvremenosti. Rad će kroz sljedeća poglavlja predstaviti usmenu liriku u hrvatskom kulturnom i književnom kontekstu, predstaviti klasifikacijske modele i na kraju predstaviti primjere usmenih lirskih pjesama koje je autorica ovog rada prikupila terenskim istraživanjem.

Čovjek, kao stvoritelj književne zbilje, nije tek tako prenosio pojedine sadržaje, već ih je morao selektirati prema različitim obilježjima kao što je figurativnost, slikovitost, simboličnost i slično. Selektirajući književno djelo, prenosi ga na primaoca i tako čini trodijelnu strukturu usmenoknjiževne komunikacije koja je u ovisnom odnosu. Ne samo u međusobnoj povezanosti, usmenoknjiževna komunikacija ovisna je o životu i običajima koja su prevladavala u određenom periodu. Selektirajući govor prema različitim obilježjima znači da određeni sadržaj mora biti lako pamtljiv da bi ostao zapamćen, ali i prenesen drugima. Važnost prilagođavanja očituje se u tome što svaka posebnost ostaje kao sastavnica tradicijske kulture koja čini temeljnu smjernicu usmene književnosti.

Druga osoba koja je važna za to isto književno djelo je i kazivač. Kazivač strukture, ali i autor ne čine zajednicu, već su pojedinci. Tako primjerice André Jolles navodi da narod kao cjelina ne stvara strukturu, već to radi pojedinac. Kolektivni rad u takvim djelima čine samo vrijednosti određene zajednice o kojoj se govorilo. U nastavku rada obradit će se povijesni pregled usmene književnosti u Hrvata i općenitosti Imotske krajine. Usmene lirske pjesme temelj su ovog rada i proučavane su na različitim područjima Imotske krajine. Poneke su pjesme pronađene u literaturi, a većina pjesama je izrečena od strane kazivača. Kazivači su bili različite životne

dobi, a oni najstariji već polako zaboravljaju tekstove. Upravo je zato usmenu književnost važno zabilježiti i sačuvati ono najvrjednije, umjetničko djelo proizašlo iz ljudske duše koje već godinama prelazi s generacije na generaciju.

Prikazane i obrađene pjesme u ovom radu prikupljene su na području Imotske krajine i stoga je klasifikacijski model lirskih pjesama ovog rada oblikovan prema dostupnim primjerima. To znači da ponuđeni klasifikacijski model u ponekim dijelovima sadrži veliki broj primjera, a u drugima je uočljiv nedovoljan broj ili pak nedostatak primjera.

2. Povijest hrvatske usmene književnosti

Hrvatsko je područje u ranijim vremenima bilo bespismeno. To ne znači da Hrvati nisu imali svoju kulturu, već to znači da ona nije bila pismeno bogata. Kolektivna se svijest prenosila usmeno preko generacija i tako bila bespismena, ali ni u jednom slučaju nepismena. Nepismenost bi se mogla definirati kao nepoznavanje pisma u kulturi gdje je ono već poznato, a u Hrvata ona uopće nije bila poznata. Strukture koje se prenose iz davnih vremena, uspješne su onda, ako i u sadašnjem vremenu imaju smisao. „*Usmena je književnost najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem.*“ (Kekez, 1983: 175)

Smisao tako označava pouzdanost djelovanja kazivača koji su djelovali kontinuirano. Vraćajući se u prošlost, teško je odrediti točnu granicu ovakvih struktura, no postoje četiri sastavnice koje ih povijesno određuju. (Botica, 2013:52 – 53) Tako se govori o autentičnim cjelovitim zapisima, informacijama o usmenoj književnosti u živoj komunikaciji, interferentnim odnosima i pojavom ranijih književnih struktura u novim izvedbama. (Botica, 2013: 54) Usmenu književnost i hrvatsku tradicijsku kulturu pouzdano se može pratiti od druge polovice 15. stoljeća odnosno od renesansnog razdoblja pa sve do svršetka 18. stoljeća. Iako to još uvijek nije znanstvena i sustavna obrada hrvatske tradicijske kulture i usmene književnosti, u pojedinim će djelima imati jako važnu ulogu. (Botica, 2013: 60) Već u 15. stoljeću Juraj Šižgorić u svome djelu *De situ Illyriae et civitate Sibenici* (1487.) piše o usmenoj lirici grada Šibenika. Također govori i o izvođačima usmene lirike i o kontekstu vremena u kojem se izvodila. Josip Kekez o ranijim zapisima navodi:

„Zanimljivo je da ju ne klasificira nimalo drugačije od one klasifikacije koja se danas poznaje. Iako on nije ostavio konkretne zapise, takve možemo pronaći kod Nikše Ranjine u njegovom zborniku iz 1507. godine u kojem je prikazao poeziju svojih suvremenika. U tim su primjerima bili i usmenoknjiževni lirski te ih se ujedno smatra i najstarijim pjesničkim zapisima u slavenskom svijetu. Nakon toga slijede i prvi tiskani usmenoknjiževni zapisi koje je zabilježio Petar Hektorović 1556. godine, a uvrstio ih je u svoje djelo 1568. godine.“ (Kekez, 1983: 233 – 234)

Pouzdani izvori, odnosno pojedini dijelovi usmene književnosti i tradicijske kulture, nalaze se u djelima i ostalih velikih imena kao što su Andrija Kačić Miošić, Petar Zrinski, Matija Antun Relković, Alberto Fortis, Ivan Gundulić, te drugi. „Strukture hrvatske usmene književnosti

oblikovale su se mjesnim govorom to jest na sva tri književna dijalekta. Tako je na kajkavskom objavljena zbirka *Prekomorske pjesmarice* iz 1593. godine, a u dijelovima gdje je usmena književnost pučki je jezik tog idioma.“ (Botica, 2013: 60 – 61) Stipe Botica citira riječi fra Tome Babića u drugom dijelu njegova djela *Cvit pjeva o vjerskim motivima* u kojima veliča usmeno stvaranje: „Pivaj, družo, da te gora čuje, / gora, družo, i tko njom putuje, / neka čuje pisme glasovite.“ (Botica, 2013: 63)

Također, znatan dio narodnog pjesništva nalazi se u poznatim rukopisnim zbornicima kao što su: *Popievke Slovinske*, *Peraški rukopisi*, *Kotorski rukopisi*, *Požeški rukopisi* i brojni drugi. (Botica, 2013: 64) U Hrvatskoj, za vrijeme stilske formacije romantizma, razdoblja ilirskog pokreta, narodno pjesništvo doseže svoj vrhunac zanimanja. Usmena književnost toga vremena sadržavala je obilježja nacionalnog duha, a općenito je svojim sadržajem izražavala različite funkcije što je dovelo do njene učestale uporabe. Botica navodi da: „Cjelokupno djelovanje hrvatskog kulturnog preporoda rezultat je uporabe usmene književnosti. Usmena književnost se mora promatrati u sklopu romantizma jer on označava vrhunac pri konstituiranju naroda preko jezika.“ (Botica, 2013: 65) Važno je djelo usmene književnosti, balada *Asanaginica*, ujedno nastala u Imotskoj krajini. Prevedena je na razne svjetske jezike i otada je usmena književnost dio sustava tradicijske kulture čija je vrijednost neupitna.

3. Obilježja lirskih usmenih pjesama

Stipe Botica dobar dio pozornosti posvećuje lirskom fenomenu, stvaralačkom geniju i pojedincu koji ima umjetničko nadahnuće. Tako navodi kako:

„lirski fenomen podrazumijeva drevno podrijetlo, imanentno lirsko stiliziranje, versifikacijske modulacije, tipove razvrstavanja i povijesni pregled nastanka modela u lirskoj praksi, te jezična i stilska obilježja.“ (Botica, 2013:99) *„Lirska narodna pjesma drevnog je podrijetla zato što prodire u duhovnost čovjeka i pomaže mu da iskaže ono duševno na takav način. Čovjek mora izreći ono što misli i osjeća jer je on emocionalno i duhovno biće koje ga upotpunjuje i izgrađuje.“* (Botica, 2013:99)

Lirika je svoje iskaze pronalazila u sasvim uobičajenim zgodama iz života, a primarni govor lirike mogao je biti i dijalog sa samim sobom koji se odvijao neverbalnim znacima komunikacije. Takav govor bio je primjetan vanjskim izgledom, ponašanjem, emocionalnim stanjem i slično. Onaj koji je prvi iskazao stanje u kojem se nalazi i izrekao ga pred drugima bio je začetnik lirske strukture.

„Primjerenim riječima mogao je progovoriti o kolektivnoj duševnosti i tako doseći arhetipski ostvaraj zbog primalaca koje su izgovoreno osjećali kao da i sami progovaraju o stanju svoje duše. Upravo je to odlika imanentnog ishodišta i kao takva se može svrstati u antropološku kategoriju.“ (Botica, 2013: 100) *„Lirske manifestacije oplemenjivale su bespismenu fazu kulture, ali i nakon nje ostale su poželjne.“* (Botica, 2013: 101)

Korištenje mnogih pjesničkih slika uvelike je obilježilo usmenu liriku te je pomoću tih slika dobila na povećanju shvatljivosti zamršenih emocija i tema. „Odabrani leksik podrazumijeva figurativni govor kojim se nudi asocijacija, veza zvuka i značenja te slikovitost. Proces stvaranja tog govora je zapravo stvaranje lirskog proizvoda. Kao temeljno obilježje lirike je vizualizacija preko figuracije. Slike vode razumijevanju prilikom zamišljanja i tako ostaju lako pamtljive i pomažu primjerice prilikom gubljenja riječi u pjesmi.“ (Botica, 2013: 101) Te slike su dugom uporabom postale simbolima koji predstavljaju još jedno obilježje usmene liričnosti. Što se tiče pak same simbolike, slika se opisuje na lirski način te se tretira kao vrsta govora.

Prema Botici kada se govori o svojim duševnim stanjima, lirski subjekt uspostavlja odnos s mogućim sudionikom koji se osjeća kao i on. Razgovor je uspješniji, što je tema lirskog subjekta bliža drugom sudioniku i samim time usmena lirika teži konkretizmu. (Botica, 2013: 102) Upravo je to ono što čini lirsku pjesmu tako vrijednom, a to je da preko nje progovaraju riječi srca i svakodnevice koju čovjek živi. Lirska pjesma u nekim slučajevima ima fabulu koja je često idealne strukture. Personalizacija je u takvim pjesmama naglašena te ona, u prvom licu jednine, najviše prevladava u hrvatskoj ljubavnoj lirici iz 15. i 16. stoljeća. Kao dva najčešća motiva lirike, uzimaju se ljepota i ljubav, no ima i veliki broj religioznih, mitoloških, dječjih pjesmica, uspavanka i molitava. (Botica, 2013: 103) Kasnije će se ta činjenica i potvrditi jer je na istraženom području ponajviše ljubavne lirike.

4. Stihovna organizacija

Podrazumijeva se dakle, da je lirski ostvaraj u stihu odnosno stihovnoj organizaciji. „Grafički, stih odmah pretpostavlja da je riječ o lirskom govoru, a versifikacija prilikom slaganja stiha je obveza svakog autora narodne pjesme.“ (Botica, 2013: 103) Što se tiče pak njegove uloge: „Stih je pridonio zvukovnoj organizaciji iskaza, ritmičnosti, onoj izvedbenoj modulaciji glasa, govora i cijele verbalizacije koja omogućuje lakše pamćenje...“ (Botica, 2013: 104). Prvi stih je jako bitan jer će ritmički prema njemu svi ostali stihovi biti jednaki. Također, važnost prvog stiha nosi i naslov pjesme s obzirom na to da narodne pjesme nemaju naslova. Stih kao takav nikad ne dolazi sam te ne postoji narodna pjesma od samo jednog stiha, već se nadopunjuje s novim stihovima i takvo načelo nosi naziv stihički ustroj. Usmenoknjiževna lirika poznaje velik broj vrsta stihova. Od stiha četverca, iako je rijedak u narodnim pjesmama, peterca te stiha bugaršćice koji se može protezati i do šesnaesterca. Uz njih se povaljuju i oni najčešći oblici kao što su simetrični osmerac, dvostrukorimovani dvanaesterac, epski i lirski deseterac, jedanaesterac te obični dvanaesterac. „Najčešće je usmenoknjiževna lirika ostvarena u epskom desetercu pa je zato deseterac nazvan nosilac narodnog stiha.“ (Botica, 2013: 104) „Iako je česta tvrdnja da je lirski deseterac stih lirske narodne poezije, to baš i nije tako. Njegov presjek odvija se nakon petog sloga, dok je u epskom nakon četvrtog. Epski deseterac korišten je češće i njime su se uvijek izražavale emocije koje su bile jačeg intenziteta.“ (Botica, 2013: 105) Stoga je uočljivo kako se lirske pjesme grade prema emocionalnom nahodjenju i prema „stanju srca“ kako bi se na što bolji način izrazila određena slika ili tema. Time je osmerac bio često korišten u usmenoj lirici jer je „podnosio“ složenost izraza, ali i osobitosti jezika.

5. Imotska krajina

Imotska krajina za jednog Imoćanina zauzima poseban dio u njegovu srcu. Često se koristi uzrečica da mnoge emocionalne odnose prema prostoru življenja: „Tuđi čovik nikad neće znat.“ Takav osjećaj vezan je upravo uz same početke naših predaka koji su svojim životom dokazivali sve ono što se i danas živi. To su ljubav prema Bogu, domovini, gradu i svojim bližnjima. Nije važno čak ni poznavati čovjeka iz istog grada, ali važno je istaknuti, kako se u Imotskom zna reći : „naš je,“ i onda to zajedništvo samo kontinuirano djeluje i prenosi se s generacije na generaciju. To se potvrđuje i u knjizi fra Silvestra Kutleše koji piše: „Bože moj, koja je to sila, koja ji kući goni?! Goni ji bez sumnje ljubav prema svomu rodu i svojoj domovini. Nu i ta ljubav ima više svojih uzroka. Dobro naš narod kaže: „Di ko nika, tute i obika!“ (Kutleša, 1993: 19) Imotska krajina nazvana je prema gradiću Imotskom, a Imotski od tvrđave oko koje se izgradio. I tvrđava i grad naziv su dobili po starohrvatskoj župi Imota. (Ujević, 1991: 9). Nalazi se iza planine Biokovo uz tri povijesne pokrajine Bosnu, Hercegovinu i Dalmaciju. (Ujević, 1991: 11). „Sam položaj Imotske krajine je jako pogodan te ju od Primorja dijeli samo Biokova. Sadrži 52 sela, 22 župe i sam grad Imotski.“ (Kutleša:1997: 22) Obiluje prirodnim ljepotama, poznatim i u svjetskim razmjerima. U radu su sakupljene usmene lirske pjesme koje su ili nastale ili su se prenosile u Imotskoj krajini, a klasificirane su u dva tematska kruga s podvrstama. Usmene lirske pjesme koje će biti navedene, upravo su usko povezane s načinom životima i običajima Imotske krajine te tako čine jednu međusobnu povezanost.

Pjesma „Odlazak“ pjesnika Tina Ujevića metaforično progovara o bogatstvu riječi Imotske krajine koje je crpio u svojim književnim savršenstvima. Kao on u svojim pjesmama, tako i narod u narodnim pjesmama.

„Odlazak“

„U slutnji, u čežnji daljine, daljine;

u srcu, u dahu planine, planine.

Malena mjesta srca moga,

spomenak Brača, Imotskoga.

I blijesak slavna šestopera,

i miris (miris) kalopera

Tamo, tamo da putujem,

tamo, tamo da tugujem;

*da čujem one stare basne,
da mlijeko plave bajke sasnem;
da više ne znam sebe sama,
ni dima bola u maglama.“ (Ujević, 2008: 67)*

Slika 1.: grad Imotski

Izvor: Boško Ćosić, 2024.

6. Klasifikacijski model usmenih lirskih pjesama

Vrste usmenih lirskih pjesama mogu se klasificirati od čovjekova rođenja preko uspavanki pa sve do njegove smrti preko naricaljki. One predstavljaju najmnogobrojniju usmenoknjiževnu vrstu, a mogu se podijeliti na svjetovne i vjerske. Marko Dragić je u knjizi *Duša tilu besidila. Hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine* ponudio vrlo detaljnu klasifikaciju hrvatske usmene lirike. Sličnu klasifikaciju dao je i u svom fakultetskom udžbeniku iz 2008. godine. U njoj je razvidna podjela na svjetovne i vjerske pjesme. Unutar svjetovnih nalaze se zapravo sve one koje nisu vjerskog karaktera, no mnogo detaljnije raščlanjena.

Svjetovne usmene lirske pjesme dijeli Marko Dragić na:

„Svjetovna usmena lirika:

1. *Mitske pjesme*

2. *Obredne pjesme:*

Koledske

Veselanje

Jurjevske

Kraljičke

Ivanjske (sv. Ivana)

Vukarske

3. *Posleničke pjesme:*

Žetelačke

Pastirske

Težačke

Putničke

Kiridžijske

Napitnice vinske

4. *Povijesne pjesme*

5. *Ljubavne pjesme:*

Zagledanje

Ašikovanje (ljubovanje)

Zaruke

Svatovske

Život u braku

Uspavanke, pjesme uz kolijevku i druge pjesme maloj djeci

Pjesma siročeta umrloj majci

Naricaljke (tužbalice)

6. *Poskočice i pjesme uz kolo*

7. *Rodoljubne*

8. *Romance*

9. *Balade*

10. *Šaljive pjesme*

11. *Bećarac, ganga, natpjevavanja (dvostihovi)*

Vjerska usmena lirika:

Molitvene usmene pjesme

Prenja

Versificirane legende

Romarske pjesme.“ (Dragić, 2008: 15)

Molitvene usmene pjesme se također mogu klasificirati s obzirom na vrijeme kako se dijeli crkvena godina:

„1. Adventske i božićne

2. Korizmene i uskrzne

3. Molitvene pjesme Isusu

4. Molitvene pjesme Mariji

5. Svetačke

6. Jutarnje

7. Večernje

8. Obredne

9. Prigodne

10. Općinske.“ (Dragić, 1997: 117)

7. Usmene lirske pjesme Imotske krajine

7.1. Obredne koledarske

Marko Dragić u svom udžbeniku iznosi kratku definiciju *koledanja* i njegovog značenja za zajednicu: „Za Imotsku krajinu i štovanje običaja važne su samo koledarske pjesme. Kolede se u Hrvatskoj spominju po prvi puta u Statutu iz 1292. godine. Riječ koleda nosi puno značenja, no za običaje Imočana najvažnija značenja su čestitanje, skupno pjevanje, božićna slama i božićna vatra.“ (Dragić, 2008: 27) Ova četiri značenja nose priču jednog lijepog običaja koje se još uvijek štuje u Imotskoj krajini. Tako se na Badnjak pjeva pjesma „Radujte se narodi,“ koja je popraćena i ostalim nabrojanim simbolima preko kojih se izvršava čin badnje noći.

*„Radujte se narodi, kad čujete glas,
da se Isus porodi u blaženi čas.*

*Svaki narod čuj, čuj,
i Betlemu pristupljuje, pristupljuje.*

*Vidi Božje otajstvo u podrtoj štalici
I tko trpi uboštvo na toj tvrdoj slamici.*

*To otajstvo čuj, čuj,
i k jaslicam pristupljuje! Pristupljuje!*

*Raduje se Marija s Josipom gledeći
Anđeo pjeva "Glorija" po zraku leteći.*

*I ti, svijete čitavi,
Spasitelja pozdravi! Pozdravi!“¹*

7.2. Obredne ivanjske pjesme

Zabilježeno je kako se pjevaju pjesme obredne teme i karaktera. Posebno je u zajednici ostala učvršćena pjesma na Ivanje, 24. lipnja koje se podudara s ljetnim solsticijem. Djeca su je pjevala po kućama uoči sv. Ivana skupljajući novac. Zanimljivo je kako je prvi stih napisan

¹Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

lirskim desetercem, a ostali su napisani epskim desetercem. To se očituje u cezurama iza četvrtog sloga.

*„Na dvaest čet'ri ovog miseca
Jezerani (Bazarani) štiju vel'kog sve'ca
vel'kog Sveca svetoga Ivana
koji nosi barjak Jezerana (Bazarana).
O jezero naša lipa diko
Tebe voli malo i veliko,
A najviše jezeranska (bazaranska) dica
Pomogla im Marija Divica.“²*

Kazivači i kazivačice su uz pjevanje ponekih primjera pjesama opisivali prigodu u kojoj se takva pjesma pjevala te ovakve pjesme imaju i svoju obrednu funkciju. „Ima još puno tu tih kitica...to smo mi ko dica pivali po kućama uoči svetog Ivana i skupljali pare po kućama. Ovisno o tome jesi li bio s jezera ili bazane, tako se pivalo. Zato ti stavi i jedno i drugo.“³

Kada bi djeca dobila novac zapjevala bi:

*„Fala vama na vašemu daru
što ste dali svetome Ivanu.“⁴*

7.3. Povijesne pjesme

Povijesne pjesme pjevaju o povijesnim osobama u određenom vremenskom okviru. Za Imotsku krajinu značajna su vremena turskih osvajanja pa se uz to veže i jedna povijesna osoba, Andrija Šimić. On je bio, kako Ujević navodi, hajdučki harambaša, rođen u Grudama koji se vrsno borio protiv Turaka. Devetnaesto stoljeće obilježeno je nemirima u Turskoj carevini zbog Sultanove nemoći, a plemići su se suprotstavljani njegovim naredbama i nisu bili milosrdni prema narodu, zbog čega je dolazilo do čestih ustanaka. (Ujević, 1991: 276) Andrija Šimić je bio pošten čovjek koji je želio zaštititi sirotinju. Od malih nogu je bio naviknut na fizičke

² Kazivala Neda Nikolić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

³ Kazivala Neda Nikolić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

⁴ Kazivala Neda Nikolić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

poslove. Optužen je za ubojstvo jednog Turčina koji mu je silovao sestru. Pretpostavlja se da ga je bacio u duboku jamu jer je smatrao da će tako zadovoljiti pravdu: „...a seljani na Andriju da ga je on ubio i bacio u jamu bezdanku što se nalazi uz njegov zaselak...“ (Ujević, 1991: 277) Tako se stvorilo neprijateljstvo između njega i Turaka zbog kojih je morao provoditi noći u šumi. Jednom su ga prilikom optužili da je ukrao konja i odveli ga pred kadiju koji mu je odredio smrtnu kaznu. Andrija je kod Kupresa uspio pobjeći, a s obzirom na to da nije smio doći kući, morao je „otići u hajduke“. No, i u hajduke nije mogao bez oružja pa je oteo kod jednog mladića oružje i pobjegao u šumu. Kad je čuo za poznatog hajduka Jovu Kadijevića, pronašao ga je i počeo hajdukovati. Nakon smrti Jove Kadijevića, optužen je s još jednim hajdukom te naposljetku pritvoren. Kako nisu imali dokaze za njegovu optužbu, prebačen je u Ljubuški te smješten u tamnicu. Ponovo je s okovima na nogama uspio pobjeći te osnovao veću hajdučku družinu. Trajnu petoricu čete činili su Andrija Šimić kao harambaša, Sekulović iz Prološca, Meštović i Nosić iz Studenaca te Lončar iz Vinjana. Tako snalažljivi: „Zimi su živjeli u jami iskopanoj u zemlji ili u pećini.“ (Ujević, 1991: 277) Pljačkali su ne samo turske podanike, nego i austrijske državljane, a opljačkali su i imotskog trgovca Josipa Dundića. Od tada su ih lovili i policajci Imotske krajine. Uz još mnogobrojne neprilike, u pokušaju bijega, usmratio je Jozu Tomičića. Pobjegao je u selo Garce gdje ga je izdao Ante Garac tako što ga je svezao i predao u Imotski. U isto su to vrijeme zarobili i njegovu družinu. Andrija je bio optužen na doživotnu robiju i otpremljen u Kopar. (Ujević, 1991: 278) Andrija je bio pomilovan u 68. godini života te se vratio u rodni kraj, obilazeći sva mjesta Imotske krajine. 1905. Otišao je u Runoviće, u kuću svojih izdajica te tu preminuo 5. veljače, a ukopan je u grob njegovih izdajica. Kao takav postao je narodnim junakom boreći se za pravdu te siromahe. Također se njegova važnost ističe ponajviše zbog povijesnog okvira u kojem je predstavljao: „...našega čovjeka Hrvata protiv tuđinskog jarma.“ (Ujević, 1991: 279) Pjesma ima nestalan broj stihova.

„Andrijico, gorski arambašo,

nešto bi ti imo reći:

«Otmi kravu Turčinu tvrdoglavu

i podaj meni siromahu. O junače, još ti imam reći,

nemam u šta leći.»

Naliđe Turčin i natra grnjače,

A junak ga ustavi

*I gunj mu ote
I dade siromahu:
«Evo siromaše, u gunj se pokrij
i pod gunjem Boga zavapi.» (Dragić, 2005: 75)*

Vrlo značajna pjesma je *Knjigu piše Ivan ban*. U njoj se kroz ljubavne motive prepliće zapravo povijest. Naime, s obzirom na turske napade koje je Imotski kraj podnio kroz svoju povijest, često su se pokojni samo bacali u jame od strane Turaka i tako bili nečasno pokapani. No, u ovoj pjesmi govori se o Ivanu banu kao čovjeku koji je časno umro i časno pokopan. Danas je to stvarnost i svakodnevnica, no tada je značio uspjeh, a pjesma je ispjevana sedmercem.

*„Knjigu piše Ivan ban
Mladon ženi na divan,
Da je lipo pokopan
Pod Imotski veli grad
U gomilu strmoglav.“⁵*

7.4. Ljubavne pjesme

„Općenito najpoznatiji zapisi usmene ljubavne lirike sežu između 1421. i 1430. godine.“ (Dragić, 2008: 79) Tematike ljubavnih pjesama protežu se onoliko koliko ima i podvrsta ljubavnih pjesama. Dakle, od zaljubljenosti, braka, roditeljske ljubavi, naricaljki i brojnih drugih. Prva pjesma koja je izvorno nastala u Slivnu opisuje kako mladić kriomice šalje poklone mladoj djevojci zbog svoje sramežljivosti. Pjesma je ispjevana osmercem koji ju čini dosta ritmičnom i pamtljivom. U pjesmi se protežu motivi od sokola, polja, djevojke, dragog, sela i slično. Takvi motivi koji su povezani sa seoskim načinom života, daju izraziti poticaj za stvaranje slika prilikom pjevanja.

*„Poletio soko ptica
tamo gore uz to polje
na tom polju stado ovaca,
koj nji mlada divojčica,
vezak vezla ter zaspala.*

⁵ Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić 10. 9. 2024. u Imotskom.

*Prilibi se soko ptica,
raspe puca niz nidarca,
sasu biser u nidarca;
sape puce niz nidarca,
pa poleti uz to polje.
Probudi se divojčica,
sama sobom besidila:
„Otkud biser u nidarju?
Da bi rekla da j' od brata,
brata nisam ni imala;
da bi rekla da j' od majke,
majka mi je priminila;
da bi rekla da j' od draga,
drago mi je podaleko
u planini kod volova,
a ja mlada u selu sam.“⁶*

U pjesmama se često izražava i čežnja prema ljubavi pa tako i u pjesmi *Moj dragane srce moje*. Pjesma je ispjevana osmercem i izrazito je ritmična. Motivi kao što su srce, ruke i bol pojačavaju čežnju djevojke za mladićem i zato je izrazito važno u prenošenju pjesama da se motiv nikad ne izostavi.

*„Moj dragane srce moje
Di su sada ruke tvoje
Da su ovde ruke tvoje
Sve bi prošle boli moje“⁷*

Čežnja ponekad nije bila samo stvar daljine, već i zabrane roditelja ili pak neke druge sile. Tako se u pjesmi *Ubio bi stražu na avliji* pjeva o mladiću koji bi žrtvovao sve za svoju dragu. Pjesma je ispjevana epskim desetercem te je tako svaki stih kao jedna mala cjelina prepuna slika i doživljaja.

⁷ Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić 10. 9. 2024. u Imotskom.

*„Kad sam bio u Mostaru gradu,
Vidio sam jednu lipu mladu;
Obrnu se, okrenu se na me,
Čini mi se da bi pošla za me.
Pita' bih je, ne da mi je majka,
Ukra' bih je, čuva mi je straža.
Kleknut hoću, pa ću Boga molit,
Da pošalje kugu srdobolju,
Da se napne majci na srdašce,
Da umori ostarilu majku;
Da odapne strile i gromove,
Da ubije stražu na avliji,
Ne bi l' mlada prvo moja bila.“⁸*

Takva jedna sila je i magla koja je spriječila ljubav dvoje mladih. Često su se koristili motivi poput magle, kiše, vjetra, oluje kako bi se iskazala nemogućnost ostvarenja ljubavi. Takvi motivi birani su upravo zbog njihove siline i jačine protiv kojih je čovjek nemoćan pa jedino što ostaje je čežnja.

Djevojka kune maglu.

*„Divojka je sinju maglu klela:
„Sinja maglo, raja ne vidila!
Što si moga dragog zanjela?
Zanila mu puta i raskršća,
Da ne more mome dvoru doći!“ (ur. Andrić, 1929: 12)*

Pjesma nastala u Vinjanima Donjim govori o majčinoj ljubavi prema svom djetetu. Pjesma se može svrstati u one koje se pjevaju uz kolijevku. Ispjevana je epskim desetercem, a zanimljivi su motivi koji simboliziraju moć. Najupečatljivija motivi su vuk, orao i bilje koji malo dijete štite od svih zlih sila jer je davno vrijeme bilo obilježeno i praznovjerjem.

⁸ Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić 10. 9. 2024. u Imotskom.

Spavaj, čedo (moje), rodila te majka

*„U gorici di se legu vuci,
Čelica te medom zadojila,
Bijela vila u zlatu baba bila,
U svilene pelene povila,
Muškim tebe opasala pasom,
Dala tebi kapu vučetinu,
Vučju kapu i od orla krilo
I na kapi svakojaka bilja
Kad mi budeš momak za ženidbu
(ili: kad mi cura budeš cura za udaju)
Da te niko ureći ne može.
Spavaj, spavaj, san te prevario.
San u bešu, san pod bešu iša,
Uroci ti pod nogama bili,
Mome čedu ništa ne udili.“ (Botica, 1997: 36)*

Dvije pjesme koje su također pjevane uz kolijevku nemaju ni određenu tematiku ni motive. One su pjevane više zbog svoje ritmičnosti i zanimljivosti riječi. Takvih pjesama ima velik broj zbog njihove strukturne jednostavnosti.

*„Nina, nina nuška
ne da mama kruška.
Tu mi dite spava,
ne boli ga glava.“⁹*

*„Cuna nina,
Ne da mama sina,
Cuna nena ninara,*

⁹ Kazivala Cicilija Nikolić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

*Ne da mama dragana.*¹⁰

Nakon što bi se djevojka i mladić zaručili, nedugo zatim je slijedilo i vjenčanje. Prije vjenčanja, mlada bi od svojih roditelja tražila oprost, u slučaju da je kroz sve godine provedene pod njihovim krovom napravila nešto pogrešno. Uz njihovo oprost, mladić bi njene roditelje darovao kapom i cipelama. Na dan vjenčanja, mladoj bi se pjevala pjesma za rastanak. Ova pjesma je primjer kako usmena književnost poznaje raznolik broj stihova. Pjesme ne moraju biti uvijek ritmične, skladne i to je ono što narodna lirika i pruža, osjećaj.

„Oj curice jel' ti žao, rastanak se približao.

Kad postanes nevjestica,

ti se sjeti rodne kuće svoje.

Ne zaboravi majku, oca, braće svoje

I premile seke svoje

A nek se oni sjete tebe, seke svoje

*Da te uvijek, stalno vole.*¹¹

U pjesmi *Udaja Tomice Mešeljića, sa Studenaca* govori se o mladoj djevojci Toki i o njenim proscima. Ispjevana je epskim desetercem, a u njoj su osim pojedinih osoba, ispjevana i poneka mjesta Imotske krajine.

„Od kada je Zvizda voda 'ladna

I sve redom studenačke stine

A Zavelim naditijo inje,

Nije lišpa cura podgojena

Što je mlada Toka Mešeljića,

Ćer jedina Mešeljića Marka.

Curu prose prosci na sve strane,

Od Ržana Mažajiću Ante

¹⁰Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

¹¹ Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

Sa Studenac' Olanović Mate.
Iz Grabovca Grgo Vrdoljače
Iz Katuna Vukušić Jakiša
Od Primorja mladi Vistoniću,
Pa je babo ćeri besidijo:
"Ćeri Toko tako živa bila,
Udaji se za koga ti drago.
Već su meni prosci dodijali,
Dobri konji zopcu pozobali!"
Lipo njemu ćerka odgovara:
"I ja bi' se babo udavala,
Da je meni vino Vistonića,
Da je meni Pero Vukušića,
Debel vrata Grgo Vrdoljaka,
Bile ovce Mažajića Ante,
Mlado momče Olanović Mate,
A i tvoje duge podvornice!
Ja bi' znala šta bi učinila
Svakomu bi' slanu ruku dala,
*Mladog Matu za se odabrala!"*¹²

Postoje također i ljubavne pjesme s pastirskim motivima. U sljedećoj pjesmi, ispjevanoj epskim desetercem, prepliću se pastirski te ljubavni motivi. I ova pjesma ima simbol sokola koji joj odgovara na njenu znatiželju o mladiću iz Duvna. U pjesmi djevojka propituje mladićev život, a u to vrijeme često se na taj način tražila ljubav. Mladi bi se raspitivali jedno o drugom i jedino je bilo bitno da su mladić i djevojka vrijedni i pošteni ljudi. Stupajući tako u brak, s vremenom su se upoznavali.

¹² Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić 10. 9. 2024. u Imotskom.

*„Ovce pasla mlada čobanica,
pasuć ovce sokola vidila,
pa sokolu mlada besidila:
„Oj sokole, siva ptico moja,
jesi l' bio izpod Duvna bila,
vidi li ti Duvnjanina Pavla
gdi on ore po polju široku?
kakvo mu je ralo i volovi?
kakva su mu braća i neviste?
ima l' dosta u paši ovaca,
ima l' dosta u zakljenju pčela?
Hoću l' poći za njega divojka?“
A soko joj ptica odgovara:
„Letio sam priko Duvna bila,
vidio sam Duvnjanina Pavla,
ralo mu je zlatom pozlaćeno,
a od srebra lemiš sakovao,
voli su mu kako i bivoli,
dobra su mu braća i neviste,
dosta ima u paši ovaca,
a još više u zakljenju pčela,
moreš poći, nećeš se kajati.“ (Botica, 1996: 258 – 259)*

Zanimljiva je pjesma *Nejaka Jagoda* u kojoj se epskim desetercem opisuje kako mladić ide za djevojkom „na vodu“, a promatra ga njena majka. Izraz „na vodu“ znači ili ići na bunar ili na rijeku jer je za vrijeme starijih generacija to bio jedini način. Opisuje se majčin pogled na svoju kćer koja je za nju još uvijek nedorasla za ljubav, no mladić joj odgovara suprotno. Glagol „ići“ ne dolazi u standardnom obliku, već kako Ante Žužul navodi da dolazi u „pravom imotskom glagolu,“ a to je „trčati“. Taj se glagol često koristi u Imotskom kad mladić želi zadobiti

djevojku, naročito kada se metaforično poveže kao u stihu: „trče na konju delija.“ Pjesma obiluje pjesničkim slikama i metaforama, a zvučnost doprinosi jačem doživljaju.

*„Slala majka Jagodu na vodu,
za njom trče na konju delija,
gledala ga Jagodina majka:
"Vrat' se natrag, na konju delija,
puno mi je nejaka Jagoda,
teško vidro, a nejake ruke.“
Govori joj na konju delija:
"Kako ti je nejaka Jagoda,
sinoć mi je na ruci spavala,
nisam moga konja osedlati,
nisam moga konju zobi dati,
nisam moga ćorde pripasati!“¹³*

U pjesmi *I više je cura bilo* majka govori o svojoj kćeri koja ide za mladićem. Pjesme s takvim motivima su česte i mnogobrojne te kao i ova, ponajviše ispjevane osmercem. U ovoj pjesmi se također očituje i majčina briga za kćer jer odlazi na kamenjar, na mjesto gdje je „škrta“ zemlja.

*„I više je cura bilo
na jasenak nije tilo,
samo ode moja Iva
ubila je Božja strila.“*

Upravo zbog kamenjara i siromaštva koje je prevladavalo, moćan čovjek je bio onaj koji je posjedovao više zemlje. U to vrijeme, zelene površine i plodna zemlja bili su najveći izvor prihoda. Tako se u sljedećoj pjesmi opisiva djevojka koja veliča svog dragog i njegov dvor.

¹³ Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić 10.0.2024. u Imotskom.

Bogatstvo riječi očituje se u tome što se dvostihom ispjevalo toliko toga što je u to vrijeme prevladavalo.

*„U mog dragog gora oko dvora
pa mu lišće pada u dvorišće.“¹⁴*

Poneke pjesme nemaju očitu klasifikaciju, ali preko određenih motiva se mogu svrstati u pojedinu skupinu. Tako u pjesmi *Vinom će mu žile zalivati* opisuje se kako djevojka zalijeva bor od kojeg će nastati velika hladovina. Hladovina joj je važna kako bi jednog dana sestri ili njeni svatovi imali gdje hladovati. Pa se tako pozivajući na ljubav, može svrstati u ljubavne.

*„Divojka je zelen bor gojila,
Pa je boru ona govorila:
'Resti bolje, moj zeleni bore!
Ne resti mi visom u visinu,
Neg mi resti širom u širinu!
Pod tobom će svati ladovati,
Oli moji, oli seke moje,
Ol u selu posestrime moje.
Lipo će nam onaj danak biti!
Pa ni tebi ne će biti navarno;
Vinom ću ti žile zalivati,
Zelen-lišće lađenom vodicom.“ (ur. Andrić, 1929: 46)*

7.5. Naricaljke

Još od davnih vremena u doba Egipćana i Mezopotamaca pjevale su se naricaljke. Naricaljke su lirske pjesme u kojima se nariče nad umrlom osobom. Pisane su osmercima i

¹⁴ Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić 10. 9. 2024. u Imotskom.

destercima te su prepune stilskih figura. Osim naricanja za pokojnikom, može se naricati i za još jednom osobom koja je prije preminula i kojoj se šalje poruka preko pokojnog. (Dragić, 2008: 99 – 101) Tako pjesma nastala u gradu Imotskom govori o udovici koja preko svoje sestre upućuje riječi svom pokojnom mužu. U pjesmi se ističe odlazak mladih ljudi u svijet, brzina života i njegove promjene. U pjesmi kao da se očituje životna struktura, od mladosti pa do proživljavanja svakodnevice te naposljetku prolaznosti i zaborava: „i po njoj raste mahovina.“

*„Mila moja, seko moja,
ti si uvijek dobra bila
i mene si razumila.
Ti odlaziš, seko moja
i pozdravi Matu moga.
On će tebe, seko pitat:
“Šta je novo u Merčepin?”
Ti mu kaži, seko moja:
“Mlađarija podgojena
i po svijetu rasturena.
Sve se kuće popravile
i nanovo sagradile.
Njegova se porušila
i po njoj raste maovina.“ (Dragić, 2008: 101)*

U Zmijavcima je nastala pjesma u kojoj sestra nariče za svojim umrlim bratom. U ovoj naricaljki tuga se izražava na način da se spominju svi trenutci koji su obilježili pokojnikov život. Tako se bol pretače iz onoga što je bilo i onoga čega više neće biti. Spominju se dani kada su djevojke i mladići išli na sastanke, a u to vrijeme se to zvalo „silo.“ Kako ni tu, tako ga neće vidjeti ni u crkvi ni u kolu, u svakodnevici imotskog seljaka.

*„A moj brate, diko moja,
Di je lipa mladost tvoja?
A moj bore, povaljeni,
A moj grade razoreni!
Evo idu blagi danci,
Gizdaju se mladi momci,
Mladi momci i divojke,*

*Skupljaju se u sastanke.
Tebe brate, vidit nema,
Ni u crkvi ni u kolu,
Ni u tvome bilon dvoru.
A moj brate, tugo moja,
Jadna ti je sestra tvoja.“ (Dragić, 2008: 101 – 102)*

Jedan od potresnijih događaja zbog kojeg je nastala sljedeća naricaljka je pad s krova kuće. U njoj kći nariče za svojim ocem. Preko ove pjesme ističu se i poznati alati koje su ljudi koristili jer ništa drugo nisu imali.

*„Ajme ćaća kesadžijo
Ajme čekić i mistrijo
Ajme bradva i turpijo
Ajme kućo Mate Lovraka
Što moj ćaća sagradio
I sa nje vrat slomio
Sve si ćaća krivo ostavio.“¹⁵*

U pjesmi *Valjen Isus crna zemljo* majka plače za svojom kćeri otkad je više u njoj nema.

*„Valjen Isus crna zemljo
I u zemlji vita jelo!
Jele moja sunce moje,
Ko će majku ogrijati?
Jele moja ružo moja,
Daleko si mirlisala!
Progovori razgovoru
Razgovori majku svoju.*

¹⁵ Kazivao Luka Žužul. Zapisala Natali Grančić 10. 9. 2024. u Imotskom.

*Majku svoju ucviljenu
Majku svoju rastuženu.
Di su tvoja medna usta
Jesu li se osušila?
Di su tvoje crne oči
Jesu li mi pobilile?
Sva je kuća opustila
Otkad tebe u njoj nema.“¹⁶*

Koliko je narodna lirika odraz duše, naročito u naricaljkama, to potvrđuje i Juraj Šižgorić 1487. godine: „...žene tugujući na sprovodu izvikuju naricaljke koje potresaju srca i mame suze postojanih ljudi. Te naricaljke su vrelije od oplakivanja kojim su Tetida i Eurialova majka uz barbarsko cviljenje pratile propast svojih sinova.“ (Mlač, 1972: 7)

7.6. Poskočice i pjesme uz kolo

Postojalo je HKUD „Seljačka sloga“ iz Vinjana Donjih. Pod tim imenom njihovo djelovanje je trajalo do 1993./94. Na smotrama folkloru diljem zemlje predstavljali su vinjansko kolo. Kroz pjesme uz kolo također su se izražavale ljubavne težnje i zato je takva pjesma podvrsta ljubavnih.

VINJANSKO KOLO

*„Povezi, zavezi kolo, divojko!
Ne umin, ne smin, brate Ivane!
Tam keli, tam proberi,
marule za marule,
đindere za đindere
sunce stade-đinder pade.
Dilbere-kolubere,
vito nam pero zeleno!
Dođi mi, dragi moj
U onu bašču zelenu,
Pod onu ružu rumenu,*

¹⁶ Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić 10. 9. 2024. u Imotskom.

*Unde ću vesti maramu,
Dat ću je svome draganu
Neka se s njome pokrije.*¹⁷

Nakon što bi mladić i djevojka povelili kolo, mladić bi izašao, a djevojka bi ostala i započela s pjesmom.

*„Lipo ti je u mom kolu,
đel divojko, đel dušice
đelama meni na ruku.
Još je lipše oko kola
Đel divojko, đel dušice
Đelama meni na ruku.
Vid u mene lipse kose
Đel divojko, đel dušice
Đelama meni na ruku.
Ja ću ti je razmrsiti
Đel divojko, đel dušice
Đelama, meni na ruku.
Vid u mene lipa oka
Đel divojko, đel dušice
Đelama, meni na ruku.
Evo mi ga i još lipšeg,
Đel divojko, đel dušice
Đelama meni na ruku.
Vid u mene lipa lica
Đel divojko, đel dušice
Đelama meni na ruku.
Ja ću ti ga poljubiti
Đel divojko, đel dušice
Đelama meni na ruku.
U mene je čvrsta straža,
Đel divojko, đel dušice*

¹⁷ Kazivala Antonela Galić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

*Delama meni na ruku.
Ja ću stražu priskočiti
Del divojko, đel dušice
Delama meni na ruku.
Ne priskoči, ne poljubi
Del divojku, đel dušicu
Delama meni na ruku.*¹⁸

Nakon završetka posljednjeg stiha, mladić preskoči i uđe u kolo. Nakon njihova poljupca, pjesma se nastavlja.

*„Priskočio-poljubio
Del divojku, đel dušisu
Delama meni na ruku.*¹⁹

Prije pjesama, ujedno i ove koju izvode plesači, gangaši gangaju jednu ljubavnu pjesmu koja će se obraditi pod klasifikacijom gangi, a nastala je također u Vinjanima Donjim.

¹⁸ Kazivala Antonela Galić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

¹⁹ Kazivala Antonela Galić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

8. Balada

Balada je lirsko-epska vrsta koja pjeva o stradanjima i nesrećama. (Solar, 2005: 200) Ona je: „...zasnovana na kakvu događaju koji se pripovijeda na lirski način, a u događaju redovito postoje i kakve tajanstvene zgode koje vode do nesporazuma, sukoba, i naposljetku, tragičnoga kraja aktera.“ (Botica, 2013: 126) Značajna u svjetskim razmjerima, ali i za Imotsku krajinu je balada Hasanaginica. Ona je, kako Botica navodi, zapravo lirsko-epska poema, a poema je: „...takva književna vrsta u kojoj se fabularni elementi isprepleću s neposrednim lirskim izricanjem, a motivi povezuju, osim fabularnim vezama, i asocijativnim nizanjem karakterističnim za lirsku poeziju.“ (Solar, 2005: 199) Nastala je, dakle u Imotskoj krajini po zbiljskom događaju najvjerojatnije u proljeće 1647. godine i tako predajom stigla do Bajamontijevih ruku te predana Albertu Fortisu. (Žužul: 2007: 12) Alberto Fortis ju je objavio svojoj knjizi „Put po Dalmaciji“ (*Viaggio in Dalmazia*) u Veneciji 1774. godine. U svom ju je djelu preveo na talijanski jezik uz hrvatski izvornik. Prevedena je na brojne svjetske jezike i tako postala uzorom brojnim književnicima. Hasanaginica je smatrana i još uvijek se smatra kao narodni fenomen iznimne vrijednosti. Povijesne osobe ove balade su imotski kadija i Hasan-aga. Hasan-aga ranjen je 1646. godine u Biakovu tijekom Kandijskog rata. Otjerao je svoju ženu od kuće, a to je bila Hasanaginica, zbog toga što ga nije posjetila u njegovoj boli. Posjetili su ga majka i sestra, no Hasanaginica nije zbog sramežljivosti koja u današnjem svijetu ne bi bila shvatljiva.

„Što se bili u gori zelenoj?

al' su snizi, al' su labutovi?

da su snizi, već bi okopnili,

labutovi, već bi poletili:

ni su snizi, nit su labutovi,

nego čator age Asan age.

On boluje u ranami ljutim;

oblazi ga mater i sestrice,

a ljubovca od stida ne mogla.“ (Fortis, 1774: 65)

Bolno je u cijeloj priči što su imali petero djece koje je morala ostaviti. Hasanaginica je nakon toga brzo otišla bratu Pintorović- begu u Klis gdje joj je vrlo brzo stigla ponuda od imotskog kadije za udaju. Hasanaginica nije željela nikoga drugoga jer je neizmjerljivo voljela Hasan-agu.

*„Kad li mu je ranam bolje bilo,
ter poruča virnoj ljubi svojoj:
"Ne čekaj me u dvoru billomu,
ni u dvoru, ni u rodu momu."
Kad kaduna riči razumila,
još je jadona u toj misli stala,
jeka stade konja oko dvora,
i pobiže Asanaginica,
da vrat lomi kule niz pendžere;
za njom trču dvi ćere divojke:
"Vrati nam se, mila majko naša,
nije ovo babo Asan ago,
već daidža Pintorović beže."
I vrati se Asanaginica,
ter se viša bratu oko vrata:
"Da, moj brato, velike sramote,
di me šalje od petero dice."
Beže muči, ne govori ništa,
već se maša u žepe svione,
i vadi njoj knjigu oprošćenja,
da uzimlje podpuno vinčanje,
da gre s njime majci uza trage.
Kad kaduna knjigu proučila,
dva je sina u čelo ljubila,
a dvi ćere srid rumena lica;
a s malaknim u bešici sinkom
odilit se nikako ne mogla,
već je bratac za ruke uzeo,
i jedva je s sinkom rastavio,
ter je meće sebi na konjica,
s njome grede k dvoru bijelomu.“ (Fortis, 1774: 65 - 67)*

Svatovi su prolazili preko Zagvozda gdje je ujedno bila i Hasan-agina kula. Ona je zatražila da ju se pokrije kada bude prolazila pokraj kuće da je njena djeca ne bi opazila i kako bi sakrila svoju bol. (Isaković, 1975:10)

*„U rodu je malo vrime stala,
malo vrime, ni nedilju dana,
dobra kado i od roda dobra,
dobru kadu prosu sa svi strana,
a najveće imotski kadija.
Kaduna se bratu svomu moli:
"Aj, tako te ne želila, braco,
ne moj mene davat za nikoga,
da ne puca jadno srce moje,
gledajući sirotice svoje.
Ali beže ne ajaše ništa,
već je daje imotskom kadiji.
Još kaduna bratu se moljaše,
da njoj piše listak bile knjige,
da je šalje imotskom kadiji:
"Divojka te lipo pozdravljaše,
a u knjizi lipo se moljaše
kad pokupiš gospodu svatove,
dug podkluvak nosi na divojku;
kada bude agi mimo dvore,
nek ne vidi sirotice svoje." (Fortis, 1774: 67)*

Susrela je svoja dva sina i darovala ih darovima koje je ranije pripremila.

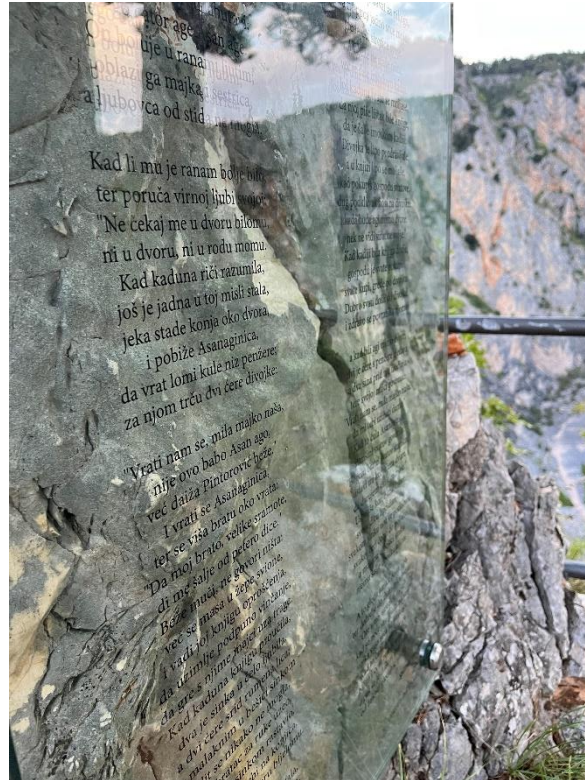
*„Kad kadiji bila knjiga dođe,
gospodu je svate pokupio,
svate kupi, grede po divojku,
dug podkluvak nosi na divojku.
Dobro svati došli do divojke,*

*i zdravo se povratili s njome;
a kad bili agi mimo dvore,
dvi je ćere s pendžere gledaju,
a dva sina prid nju izodjaju
tere svojoj majci govoraju:
"Vrati nam se, mila majko naša,
da mi tebi užinati damo."
Kad to čula Asanaginica,
starišini svatov govorila:
"Bogom brate! svatov starišina!
ustavi mi konje uza dvore,
da darujem sirotice moje."
Ustaviše konje uza dvore,
svoju dicu lipo darovala,
svakom sinku nozve pozlaćene,
svakoj ćeri čohu do poljane,
a malenu u bešici sinku
njemu šalje ubošku aljinu.“ (Fortis, 1774: 67, 69)*

Hasan-aga ih je na to pozvao natrag svojoj kući te naziva Hasanagičino srce neumoljivim. Na te riječi Hasanaginica je pala bez ijedne riječi i ispustila svoju dušu. (Isaković, 1975:22)

*„A to gleda junak Asan ago,
ter dozivlje do dva sinka svoja:
"Ote amo, sirotice moje!
kad se neće smilovati na vas
majka vaša srca ardjaskoga."
Kad to čula Asanaginica,
billim licem u zemlji udarila,
u put se je s dušom rastavila
od žalosti gledajuć sirota.“ (Fortis, 1774: 69)*

Prema Mlaču, postoje lirske pjesme koje su dosta dulje, kao primjerice ova balada, ali lirske su upravo zbog toga što u prvom planu nije samo naracija i pričanje, već oslikavanje i osjećanje tog istog događaja. (Mlač, 1972: 26)

Slika 2: spomenik Hasanaginici

Izvor: Natali Grančić, 2024.

9. Šaljive pjesme - pokladno vrijeme

Šaljive pjesme karakterizira humor i ironija. Najčešće pjevaju o svekrvi, mužu i drugim članovima obitelji. Također je svatko od kazivača pjesme za pokladno vrijeme svrstavao u šaljive. Jedna od šaljivih pjesama je *Pisma i smijanje*:

*„Teško ti je Vlavu siromavu,
I Turčinu koji para nema,
I magarcu s konjman putujući
U Vrgorcu ručka čekajući.
Teško kapi na ćelavoj glavi,
A kokoši zimujuć na grani,
Teško volu na 'rđavoj 'rani.
Teško pušci u strašivoj ruci,
Udovici koju neće momci,
A divojci na didovoj ruci,
A đerdanu na kaljavu vratu.
Teško selu kudan vojska prođe,
I divojci koja sama dođe.
Jer je prvo jutro prikorena:
"Kamol mito kamoli darovi?!"
Teško zvonu na jalovu jarcu
A brkovim na balavu starcu.
Vran planini što je u dubini
Bijakovi što je na visini*

Teško kozi kad joj spanu rozi!

Teško nogam pod ma'nitom glavom

*Jadan oni 'ko pameti nema!*²⁰

Pokladno vrijeme u Imotskoj krajini kreće par dana prije početka korizme. Kroz te dane djeca, ali i odrasli hodaju od kuće do kuće zamaskirani tražeći darove. Prilikom ulaska u kuću izgovaraju pjesmu:

„Evo kuće i odžeka,

Dobre žene i čovjeka

Koji će nam darovati

*Pršut, meso i pogaču.*²¹

Ovisno o selu i župi u kojoj se živi, postoji više varijanti ovakvog pjevanja, stoga slijedi još jedan zapis.

„Evo kuće i ožega

Dobre žene i čovika

koji će nas darovati

a neće nas osovati

komad mesa i dva jaja

i varićak kukuruze

pa će neka svarit pure.“ (Žužul, 2007:106)

Nakon par dana hodajući po kućama, glavni je pokladni događaj bio karneval. Tradicionalno se održava svake godine kroz ulice grada, a potom se glavna maska pali na glavnom trgu. Za glavnu masku, odnosno Baka, uvijek se bira određeno lice koje je tijekom godine bilo negativno okarakterizirano. Tako je značajna „Bakova pisma.“

²⁰ Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić 10. 9. 2024. u Imotskom.

²¹ Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

*„Evo dođe Bako k vami,
da ne biste bili sami!
Ja učini duga puta od krajeva Kalikuta.
Puk odgovara: Dobro doša stari Bako,
iće piće za te svako
obilno je pripravljeno
i pečeno i vareno.
Evo tuka i gusaka,
evo s maslon uščipaka,
evo s meson paveruna,
evo s maslon makaruna
evo srne razvarene, siron, maslon začinjene,
i debeli kapunova,
i lovine, još zečeva,
i pršuta i salama,
nek se puni Baku jama!
Bako nastavlja: Ja sam Bako onaj stari,
koga štiju svi vinari,
I štova' će sve bez mita,
dokle bude ovog svita,
Puk odgovara: Zato smo te pozdravili
i na bačvu postavili
jer tvoj obraz dobro kaže
da t' od vina ništa draže.
Evo bačve vina cila
da moš' piti izobilja,
a kad bude izručena,
druga ti je priključena.“²²*

²² Kazivao Grgo Nikolić. Zapisala Natali Grančić 8. 3. 2023. u Imotskom.

10. Ganga

Ganga se prema etnomuzikologu Branku Mariću definira kao seoski dvopjev odnosno dvoglas. Smatra da Imotski ima: „najdotjeranije uzorke te pučke kreacije...“ (Mijatović, 2003: 9) Gangu izvode najmanje dva ili tri pjevača, a ponekad je izvodi i cijela skupina. Mladići posebno pjevaju svoju dionicu, a djevojke svoju. Ganga nosi naziv po tome što ostali izvođači prate glavnog izvođača koji pjeva tekst i melodiju u istom ritmu na slogove *gan, gen, gon, gun* ili *gin* prema vokalima pjesme glavnog izvođača. (Mijatović, 2003: 10) Ganga opjevava svakodnevni seoski život. Dr. fra Ivan Glibotić je 1978. godine objavio članak „Naše ojkanje i ganganje“, stoga ću spomenuti i jednu i drugu vrstu. Ojkanje je starije od gange, prema teoriji, kao ostatak prastarog predslavenskog balkanskog pjevanja. Melodija ovisi o pjevaču i o samom selu u kojem se nalazi i zapravo predstavlja pravo višeglasje. Ojkanje su izvodili odrasli ljudi, a ganga se smatrala prikladna za mlađu generaciju. Danas ojkanje sve više izumire, gotovo da ga i nema.

*„Bog nam dao lipo zdravlje, lipo zdravlje i veselje! Oooj
Dobro došla, nevo naša, i u kući drugu našla! Oooj.“²³*

Ganganje je nastalo u Imotskoj krajini i prije su oba glasa pjevala tekst. Tek prije Prvog svjetskog rata počelo se pjevati sa *gan* i drugim varijantama. Da je ganga dio Imotske krajine potvrđuje se i stihovima:

*„Gango moja, gangala te ne bi,
da se nisam rodila u tebi.“²⁴*

S obzirom da ganga govori o svakodnevnom seoskom životu, u njoj su motivi jako raznoliki, a najrašireniji su o djevojci ili mladiću.

*„Oj divojko, materina mala,
ja tvoj bećar, a ti moja šala.*

²³ dr. fra Ivan Glibotić, preuzeto s: <http://www.ganga.hr/index.php/pisani-radovi/item/280-nase-ojkanje-i-ganganje>

²⁴ Kazivao Mate Ćurčija, zapisala Natali Grančić 15. 9. 2024. u Imotskom.

*Pivaj, mala, i budi vesela
svak za svoja odgovara djela.
Platit ću ti, moja mala, dane,
samo mi se vrati iz dogane.*“ (Mijatović, 2003: 98)

Ljubavna pjesma koju gangaši gangaju uz kolo naziva se *Oj divojko, moje janje malo*.

*„Oj, divojko, moje janje malo
Oj, divojko, moje janje malo, oj!
Oj, da san ja tvoje janje malo
Ti bi doša i janje obaša!
Neman kada, moje janje malo!
Imaš, bolan, baren u nedilju!
U nedilju bio na livadi!
Ja san janje, na livadi bila
Tebe, janje, nisan ni vidila
Nego samo tvoje konje vrane
Na tvom vrancu zelena dolama
S obe strane do zelene trave
U dolami zelena jabuka.
Oj, divojko, moje janje malo
Oj, divojko, moje janje malo; Oj!“²⁵*

²⁵ Kazivala Antonela Galić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

11. Vjerska usmena lirika

Vjerske pjesme prate kalendar vjerskih događanja i tako pojedina pjesma u određeno vrijeme ima svoju funkciju.

Tako se primjerice molitvene adventske pjesme pjevaju četiri nedjelje prije Božića jer toliko traje adventsko vrijeme. Općenito najpoznatija, ali održavana i u Imotskoj krajini je pjesma *U se vrime godišta*, ispjevana sedmercem. Ta pjesma nije samo povijesno najstarija, već i materijalno zbog njenih sačuvanih pisanih predložaka koji su najstariji među pučkim popijevkama. (Demović,2007: 95)

*„U se vrime godišta
mir se svitu navišta,
porođenjem ditića
od Divice Marije.
Od prečiste Divice
i nebeske Kraljice,
anđeoske cesarice
Svete Dive Marije.
Diva Sina porodi,
đavlu silu svu slomi,
a kršćane oslobodi,
Sveta Diva Marija.
U jasle ga stavljaše,
majka mu se klanjaše
i slatko ga ljubljaše,
Sveta Diva Marija.“²⁶*

U korizmenom vremenu program pjesama se mijenja jer se u dostojanstvu zahvaljuje Isusu Kristu za otkupljenje grijeha, iščekujući njegovo uskrsnuće. Za vrijeme mise u korizmi, izostavlja se poklik „Aleluja“ koji se zamjenjuje stihom:

²⁶ Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Grančić 8.9.2023. u Imotskom.

*„Slava Tebi Kriste Bože,
Kralju slave vječite.“*

Korizma traje 40 dana započevši na Čistu srijedu ili Pepelnicu, a završava na Cvjetnicu koja je ujedno i zadnja nedjelja unutar tih 40 dana. Iza toga slijedi Veliki tjedan. Značajan je Veliki četvrtak u kojem se moli *Dušice grješna* kao molitvena korizmena pjesma.

*„Dušice grišna,
Budi u viri kripna.
Kada budeš putovati,
dugim putim, tismim klancim,
susrest će te duh nečisti, dih nemili.
Pitat će te: „Jesi l' moja il Božja?“
Ti ćeš reći:
„Nisam tvoja neg Božja.
Bogu sam se obećala
Na blagdanak, na veliki četvrtak
Sto križića, sto Jezusa, sto amena
I sto sam se puta prikrstila.
U ime Oca i Sina i Duha Svetoga Amen.“²⁷*

Na Veliki petak procesija ide kroz grad za Presvetim oltarskim sakramentom. S molitvom i pjesmom *Puče moj*, koju izvodi muškarci i žene naizmjenično, obilaze se ulice grada ponovo do crkve gdje vjernici poljube križ i zadobiju svećenikov blagoslov.

PUČE MOJ

*„Puče moj, što ja učinih tebi
ili u čemu, ožalostih tebe?
Odgovori meni!
Ja radi tebe bičevima udarih Egipat
s prvorodencima njegovim,
a ti mene predade, da me bičuju...“*

²⁷ Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Granić 8. 9. 2023. u Imotskom.

*Ja izvedoh tebe iz Egipta
potopivši Faraona u more Crveno,
a ti mene predade glavarima svećeničkim.
Ja pred tobom otvorih more,
a ti otvori kopljem bok moj.
Ja pred tobom idoh u stup oblaka,
a ti mene odvede u sudnicu Pilata.
Ja hranih tebe u pustini manom,
a ti mene udari zaušnicama i bičevima...“²⁸*

U molitvenim svetačkim pjesmama veličaju se svetci i njihovi životi. S obzirom na veličinu Imotske krajine i broj župa, svaka župa kao svog zaštitnika ima određenog svetca. Tijekom godine u određeni dan, župljani hodočaste od jedne župe do druge kako bi odali počast svecima i molili za njihov zagovor.

*„Sveti Vide, vidi mene
Sveti Duje, obraduj me.
Lipa Gospe krili mene,
Svi anđeli čuvajte me
Dok mi tijelo prepočine
da mi duša ne pogine.“²⁹*

*„Terezijo mala, ponizno te molim
Kaži Isusu malom da ga puno, puno volim.
Prije nego ću spat, Bože moj tebe ću zvat,
da me svaka bijeda mine i opet mi sunce sine.“³⁰*

*„O Paškalu pun kreposti,
U znamenju i čudesi,
Koji dijeliš nam milosti,*

²⁸ Kazivao Grgo Nikolić, ujedno i predvoditelj muške strane pjevanja. Zapisala Natali Grančić 8. 3. 2023. u Imotskom.

²⁹ Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Grančić 8. 9. 2023. u Imotskom.

³⁰ Kazivala Cicilija Nikolić. Zapisala Natali Grančić 8. 3. 2023. u Imotskom.

*Kraljujući ma nebesim.
Daj nam pomoć tugujućim,
U pogiblim ovog svijeta.
I pravom te vapijućim
Svakom podaj što ko pita.
Slava Ocu Storitelju,
Spasitelju našem dika
Duhu svetom tješitelju
Čast i poklon u vik vika.“³¹*

Jedna od zanimljivijih pjesma u kojem se spominju sveti Nikola i sveti Ilija govori o tome kako duše prelaze sa zemaljskog svijeta u nebo. No, u pjesmi se navode i grijesi zbog kojih tri duše nisu mogle otići s ovog svijeta. Pjesma je ispjevana u sedmercima i osmercima.

*„Tko ne može u raj
Reslo drvo usri raja
plemenito, savitno,
zlatne grane spustilo,
lišće joj je srebrečno;
pod njom svetac počiva,
sveti otac Nikola.
K njem dolazi Ilija:
"Ajde ustaj Nikola,
mironosna vojvoda,
da pravimo korablje,
da vodimo dušice
s ovog svita na oni.“
Ustade se Nikola,
napraviše korablje,
privedoše dušice
s ovog svita na oni,*

³¹ Kazivala Neda Nikolić. Zapisala Natali Grančić 8.3.2023. u Imotskom.

*al tri duše ne mogoše:
jedna duša grišila
s komšijom se mrzila,
druga duša grišila
kuma na sud vodila,
treća duša najgrišnija
divojku je skudila.³²*

Jedna od najčešćih jutarnjih molitvenih pjesama ispjevana je u devetercima. Ova pjesma gotovo da je poznata u svakoj župi te se preko nje anđela moli za bezbrižan dan u kojem će ih čuvati od svakog zla.

*„Anđele mili, čuvaru moj
Danas i uvijek uza me stoj.
Ruku mi pruži, vodi me ti
Ti me od zala očuvaj svih.“³³*

Molitvene večernje pjesme najčešće izgovaraju djeca te su one većinom upućene anđelima. Pjevane su u sedmercima i osmercima, no prilikom kazivanja, zapisana je jedna i s nestalnim brojem slogova.

*„Anđele čuvaru moj mili,
Svojom snagom me zakrili.
Prema Božjem obećanju
Čuvaj mene, noću, danju.
Osobito pak me brani
Da mi dušu grijeh ne rani.
A kad s ovom svijeta pođem
Da u nebo sretno dođem.
Da se ondje mogu s tobom
vječno klanjat dragom Bogu.“³⁴*

³² Kazivao Ante Žužul. Zapisala Natali Grančić, 10.9.2024. u Imotskom.

³³ Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Grančić 8.9.2023. u Imotskom.

³⁴ Kazivala Danica Grančić. Zapisala Natali Grančić 8.9.2023. u Imotskom.

„Anđele Gabrijele,
sidi doli niz đinđele,
di no kleči mala Đunđa,
klekla je na koljena
i pozdravlja Gospodina.“³⁵

„Idem spati, Boga zvati
I Mariju Božju mati,
Koja će nam dobro dati.
I nebesa otvarati
Pune stvari pobjegnuti
U more ih potopiti
Puna duga napunjena
Osta Gospa okrunjena
spasitelja porodila
Spasi Gospe dušu našu,
Za veliku slavu vašu
Ko se Gospi preporuči
Od sebe ga neodluči
Taj će s Gospom u raj poći
U raj u prebivati
Vječnu slavu uživati.“³⁶

„Anđele moj dragi, čuvaru moj blagi
Budi tebi hvala što me čuvaš mala.
Čuvaj me dok živim, da ništa ne skrivim.
Sve najveću slavu Božju, za tebe presveto srce Isusovo.
Sveti moj Ante čuvaj moga tatu, moju mamu,
moje dvi seke, moga brata

³⁵ Isto

³⁶ Isto

*i mene malog amen.*³⁷

I na samom kraju su općinske molitvene pjesme koje djeluju kao jedna vrsta preporuke. Preko njih se često zazivaju sveti i Bog, a ujedno im se na taj način daje i počast. Jedna od općinskih molitvenih pjesama zaziva za zdravlje, blagoslov i mir u obitelji.

*„Rećemo jedan Očenaš,
jednu Zdravomariju,
jedan put Slava Ocu
da nam dragi Bog da zdravlje, blagoslov i mir.“*

³⁷ Kazivala Cicilija Nikolić. Zapisala Natali Grančić 8. 3. 2023. u Imotskom.

12. Zaključak

Čovjek kao iznimno biće svojim sposobnostima, maštom i umnošću stvorio je djelo. Usmene tvorevine koje se protežu kroz ovaj rad, samo su dio baštine koju Imotska krajina posjeduje. Usmena književnost, kako se i zaključilo seže od samih početaka ljudskog života. Društvo ili pak sam čovjek, bio nepismen ili bispismen, on je tvorac vrijednog. Od samih početaka uz kolijevku pa kroz cijeli čovjekov život proteže se usmena književnost. Iz mojega osobnog iskustva, ponajviše lirska jer je ona odraz duševnosti te osjećajnosti. Čovjek kao takav ne mora nužno biti pripremljen za stvaranje, u većini slučaja on to i nije, već svoj život predočava kroz pjesmu. No, njegova nepripremljenost ne znači da sklapa nestrukturirano djelo, već sadržaj koji je stvorio ima određenu strukturu i funkciju. Poneke lirske pjesme i nemaju pretjeranu figurativnost, kao što su na primjer šaljive i pjesme za poklade, ali i dalje su lirske jer potiču osjećaje u slušatelju ili pak čitatelju, ako su zapisane. Čovjek kao takav, tvorac je nezamjenjive kulture koja trenutke čini posebnima. Čovjek svojim djelovanjem prenosi djelo na zajednicu, a zajednica opet na druge i to čini interakciju koja je nužna da bi usmena književnost bila uspješna. Sadržaji koji čine usmenu književnost protkani su običajima, a običaji su način ponašanja u određenim životnim okolnostima. Usmena predaja čuva najprije jezik pa onda kulturu koja se ponavlja. Ne predstavljajući samo usmenu književnost kao vrijednu, pismena književnost ima itekakvu ulogu za društvo, ali i za samu usmenu književnost. Suodnos ove dvije književnosti nezaobilazan je prvenstveno zbog današnjeg medijski introvertiranog društva. Tehnologija kao takva znatno ugrožava usmenu književnost, stoga je zapisivanje ovakvih vrsta tekstova iznimno značajno. Drugi razlog njihove međusobne povezanosti je i samo zapisivanje prije današnjeg vremena. Već od prvih tekstova iz 15. stoljeća pa sve do kraja 18. stoljeća može se pouzdano pratiti razvoj usmene književnosti. Kao poseban značaj za hrvatsku književnost, je ilirsko doba. U njemu su se isticala velika imena sa svojim usmenoknjiževnim djelima koja su tako budila nacionalnu svijest i potakla ljude na društveni rast. Usmene lirske pjesme, zapisane su dakle u stihovima. Grafički se već uviđa da je riječ o pjesmi, no i da grafički ne izgleda kao stih, on nosi poseban ritam te ga čitatelj ili slušatelj registrira kao stih. Usmena književnost poznaje brojne stihove, od kojih je najpoznatiji epski deseterac, osmerac te stih bugarščice. Za analizirane pjesme Imotske krajine najučestaliji je epski deseterac te osmerac, no ima i pjesama s nestalnim brojem slogova. Čak i nestalan broj slogova, ne uvjetuje manju pamtljivost i lakoću teksta, već samo govori o bogatstvu riječi u usmenoj književnosti. Klasifikacija pjesama obrađena je na dva tematska kruga, od kojih su

jedne svjetovne, a druge vjerske. Ponajviše je ljubavnih pjesama. Imotska krajina kao takva sadrži još puno kulturne baštine, počevši od svojih početaka pa sve do današnjih dana. Ima još mnogo malih zaselaka i područja koja nisu mogla biti obrađena, a za takva područja samo ostaje nada da će njihovo jezično blago biti zabilježeno.

13. Literatura:

1. **Andrić**, Nikola (ur.) 1929. *Hrvatske narodne pjesme*. Knjiga sedma. Zagreb: Matica Hrvatska.
2. **Botica**, Stipe. 1994. *Biserno uresje, izbor hrvatske usmene ljubavne poezije*. Zagreb: Školske novine d.o.o.
3. **Botica**, Stipe. 1997. *Hrvatske usmene lirske pjesme*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske d.o.o.
4. **Botica**, Stipe. 2013. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
5. **Demović**, Miho. 2009. Kako je nastao stari hrvatski božićni spjev „U to vrime godišta.“ Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/374709> (Zadnji pristup: 9. 9. 2023.)
6. **Dragić**, Marko. 1997. *Duša tilu besidila. Hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine*. Baška voda: Mala nakladna kuća Sveti Jure.
7. **Dragić**, Marko. 2005. *Književna i povijesna zbilja*. HKD Napredak: Split.
8. **Dragić**, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Preuzeto s: https://archive.org/details/poetika_i_povijest_hrvatske_usmene_knjizevnosti_2008-marko_dragic (Zadnji pristup: 15. 9. 2024.)
9. **Fortis**, Alberto. 1774. *Put po Dalmaciji*. Zagreb: Globus.
10. **Glibotić**, Ivan. 1987. *Naše ojkanje i ganganje*. Preuzeto s: <http://www.ganga.hr/index.php/pisani-radovi/item/280-nase-ojkanje-i-ganganje> (Zadnji pristup: 9. 9. 2023)
11. Hrvatski jezični portal. <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Zadnji pristup: 15. 9. 2024)
12. **Kekez** Josip. 1983. *Usmena književnost u: Zdenko Škreb / Ante Stamać, Uvod u književost, Teorija, metodologija*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
13. **Kutleša**, Silvestar. 1997. *Život i običaji u Imočkoj krajini*. Imotski: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Splitu.
14. **Mijatović**, fra Anđelko. 2004. *Ganga, pismice iz Hercegovine, Imotske krajine, od Duvna, Livna i Kupresa*. Tomislavgrad: Naša ognjišta.
15. **Mlač**, Krešimir. 1972. *Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
16. **Solar**, Milivoj. 2005. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
17. **Ujević**, Ante. 1991. *Imotska krajina*. Imotski: Matica Hrvatska.
18. **Ujević**, Tin. 2008. *Dušin šipak. Izabrane pjesme*. Zagreb: Školska knjiga.